

<https://doi.org/10.30563/turklad.1445286>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 29.02.2024
Kabul Tarihi / Accepted date	: 28.08.2024
Yayın Tarihi / Date published	: 20.12.2024

Atıf / Citation

Ak, Z. (2024). Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyhâ'sında Türkçe Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*, 8. Cilt, 2. Sayı, 401-413.

HAMDULLAH HAMDÎ'NİN YUSUF U ZÜLEYHÂ'SINDA TÜRKÇE ORGAN ADLARIYLA KURULAN DEYİMLER

Phrases constructed with turkish organ names in the hamdullah hamdî's yusuf u züleyhâ
ZÜLEYHA AK¹

Öz

Mesnevi, aruzun kısa kalıplarının kullanıldığı ve her beyitin kendi arasında uyaklandırıldığı bir nazım biçimidir. Mesneviler, şairin söylemek istediği mesajları topluma ayrıntılı ve rahat bir şekilde aktarmaları açısından önem taşımaktadır. Yusuf Peygamber ve Züleyha'nın aşkı konu edinen, en eski dini mesnevilerden birisi olan Yusuf u Züleyhâ mesnevisi de içerisinde barındırdığı mesajlar açısından hem dini hem de edebî açıdan önemli bir yere sahiptir.

Çalışmada 15. yüzyıl şairlerinden Hamdullah Hamdî'nin kaleme aldığı Yusuf u Züleyhâ mesnevisinde yer alan son 4235 beyitteki Türkçe organ adlarıyla kurulan deyimler ele alınmıştır. Organ adlarıyla kurulan deyimlerde yer alan benzetme motiflerinin incelenmesi, gerçek anlam ile mecazi anlam arasındaki gizli bağın aydınlatılması, dil bilimi araştırmaları için önemli bir yere sahiptir.

Organ adlarıyla ilgili geçmişten günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan da hareketle, organ adlarıyla kurulan deyimlerde en çok baş, dil, el, gönül, göz ve yüz organ adlarıyla kurulan deyimler sayısal olarak fazlalık göstermektedir. Bu çalışmada ise vücudun bu temel organları ve diğer organ adlarıyla da kurulan deyimler tespit edilerek, organlara göre sınıflandırılacak ve deyim başta koyu haliyle gösterilip hemen sağında ise deyimün günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı, ardından yer aldığı örnek beyit, örnek beyitin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı ve parantez içinde beyitin beyit sayısı belirtilecektir. Sonrasında bu deyimler alfabetik bir sıra ile verilecek, eserdeki organ adlarıyla kurulan deyimlerin toplam sayısı tespit edilecektir. Böylece 15. yüzyıl dönemi eserinde tespit edilen bu deyimlerin günümüz Türkçesinde de kullanımının devam edilip edilmediği belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Deyimler, Organ Adı, Hamdullah Hamdî, Yusuf u Züleyhâ

¹ Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.

El-mek: akzuleyha057@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4736-1244> (

Abstract

Masnavi is a form of verse in which short forms of aruz are used and each couplet is rhymed among itself. Masnavis are important in that they convey the messages the poet wants to say to the society in a detailed and comfortable way. Yusuf u Züleyhâ Masnavi, one of the oldest religious masnavis, which is about the love of Prophet Yusuf and Zuleyha, has an important place both religiously and literarily in terms of the messages it contains.

In the study, the idioms formed with Turkish organ names in the last 4235 couplets of the Yusuf u Züleyhâ masnavi written by the Hamdullah Hamdî, one of the 15th century poets, were discussed. Examining the simile motifs in the idioms formed with the names of organs and elucidating the hidden bond between the literal meaning and the figurative meaning has an important place for linguistics research.

Many studies have been carried out on organ names from past to present. Based on these studies, among the idioms formed with the names of organs, the most numerous idioms formed with the names of head, tongue, hand, heart, eye and facial organs are numerically more numerous. In this study, the idioms established with the names of these basic organs of the body and other organs will be identified and classified according to the organs, and the idiom will be shown in bold form at the beginning, and on the right side, the transfer of the idiom to today's Turkish, followed by the example couplet it is in, the transfer of the example couplet to today's Turkish and in parentheses. The number of couplets of the couplet will be specified. Afterwards, these idioms will be given in alphabetical order and the total number of idioms formed by organ names in the work will be determined. Thus, it will be stated whether these idioms identified in the 15th century period work continue to be used in today's Turkish.

Keywords: Masnavi, Idioms, Organ Name, Hamdullah Hamdî, Yusuf u Züleyhâ

1. Giriş

Deyim bir kavramı belirtmek amacıyla bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; yani atasözleri gibi genel kural niteliğindeki anlatımlar değildir (Aksoy, 2017: 40). Deyim genelde bir durumu, karşılaşılan olayların özelliklerini, insan karakter ve davranışlarını, çeşitli fiziki özelliklerini, ruhsal niteliklerini betimlemek üzere bir araya gelen sözler dizisidir (Aksan, 2014: 95).

Deyimler, kısa, kalıplaşmış ve özlü anlatımlardır; yani deyim oluşturulan kelimelerin yerleri değişmediği gibi iki kelime arasına herhangi bir başka kelime de giremez. Mesela “burnunda tütme” deyiminin tütme burnunda ya da burnunda şiddetli bir şekilde tütme şekillerinde kullanılması ve kulağında tütme biçiminde değiştirilmesi mümkün değildir. Uzun cümlelerle anlatılması gereken ifadeleri deyimler bize birkaç kelime ile anlatma imkânı sağlarlar; mesela “Bugün çok çalıştım, başka iş yapmaya hiç vaktim olmadı.” gibi bir cümleyi başını kaldırmamak deyimini ile bir çırpıda söyleyebiliriz.

Deyimler, bir dilin söz varlığının en önemli öğeleri arasındadır. Dili konuşan toplumun maddi manevi kültürünü, algılama ve anlatma kabiliyetini, nükte eğilimini yansıtır (Aksan, 2014: 96). Bir söz öbeğinin deyimleşebilmesi için söz öbeğini oluşturan sözcüklerin oluşturulan öbek bütünü/bağlamı içerisinde gerçek, mecaz, yan, terim ve argo anlamlarından sıyrılarak özel bir anlam boyutu olan deyim anlamı boyutuna geçmesi gerekmektedir. Eğer ki bir söz öbeği bu özelliği göstermiyorsa o söz öbeğinin deyim olarak adlandırılması pek sağlıklı ve doğru bir yol değildir (Akyalçın, 2011: 10).

Deyimler bir anlatım biçimidir, genelde yargı taşımazlar; çok azı yargı taşırlar (Hengirmen, 2011: 8). Deyimler; bir sözcük öbeğinden (geri kafalı, akıllı uslu), sonunda mastar eki (-mAk) bulunan kelime gruplarından (tatlıya bağlamak, deli divane olmak), cümlelerden (çoğu gitti azı kaldı, yel üfürdü, sel götürdü) oluşabilir (Hengirmen, 2011: 10-14).

Dilimizde eski çağlardan beri kullanılmakta olan anatomik isimler, yani insan vücudundaki organların isimleri, deyimlerin yapısında önemli bir yere sahiptir. Vücut organlarının isimlerini esas alan bu deyimlere, dil biliminde somatik deyimler adı verilmiştir. Özellikle de baş, göz, ağız, dil, kalp, kulak, el, ayak gibi kelimeler bu tür deyimlerin oluşturulmasında asıl unsurları oluşturmaktadır (Özkan, 2003: 137).

15. yüzyılda özellikle mesnevi sahasında ün yapmış Akşemseddin'in en küçük oğlu Hamdullah Hamdî, Emir Hüseyin'in ifadelerine göre H. 853 yılında Göynük'te dünyaya gelmiştir. Hamdî'nin babasının ölümünden sonra oldukça müşkül bir hayat yaşadığı ve kardeşlerinden hiçbir şefkat görmediği ifade edilmektedir ki bu yöndeki yakınmalarına Yusuf u Züleyhâ'da bazı beyitlerde rastlanılmaktadır; ayrıca Hamdî'nin gelir kaynağının sadece yazıp sattığı eserleri olduğu belirtilmektedir (Onur, 1991: 13-14; Timurtaş, 2012: 232-233). Ancak bu zorluklara rağmen Hamdullah Hamdî'nin iyi bir eğitim gördüğü, edebi bir kültüre sahip olduğu, çeşitli ilimlerde (mesela heyet, nücum vs.) geniş bilgilere sahip olduğu bilinmektedir (Onur, 1991: 14). Devrinde hükümdar ve devlet ricalinden himaye ve teşvik görmeyen Hamdî doğduğu yer olan Göynük'te sessiz bir hayat yaşamış ve burada vefat etmiştir. Hamdî'nin kabri Göynük'te babası Akşemseddin'in kabri yanındadır. Hamdî'nin ölüm tarihi hakkında 1503 ve 1508 gibi iki muhtelif görüş varsa da 1503 tarihi daha makul bir tarih olarak karşımızda durmaktadır (Onur, 1991: 15-16).

Hamdullah Hamdî, XVI. yüzyılda Şeyhî'den sonraki en ünlü mesnevi yazarıdır. Anadolu sahasında ilk hamse sahibidir. Hamdî'nin hamsesinden başka bir de divanı mevcuttur. Hamsesi içerisinde yer alan mesnevileri şunlardır, Yusuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Mevlid, Kıyâfet-nâme, Tuhfetü'l-Uşşâk (Mengi, 2000: 132).

Hamdî'nin Yusuf u Züleyhâ'sı onun en tanınmış mesnevisidir. Hamdî Yusuf u Züleyhâ'yı yazarken Molla Câmî'nin eserinden örnekler almış olsa da ifadelerindeki güçlü yönler, tasvirlerindeki etkileyicilik ve aralara serpiştirilmiş duygu yüklü beyitlerle farklılığını gözler önüne sermiştir (Mengi, 2000: 132). Hamdî'nin Yusuf u Züleyhâ'sıyla ün kazanmasını sağlayan etkenlerden birkaçı da eserin sağlam bir sanat dilinin, hikâye edilişteki kudret, yer yer lirik ve ahenkli mısraların var olmasıdır (Timurtaş, 2012: 233). Yusuf u Züleyhâ sonraki tenkitçiler tarafından bir şaheser olarak kabul edilip halk arasında büyük bir rağbet kazanmıştır (Köprülü, 2011: 381). Hamdullah Hamdî, aslında bu eserleri; ama bilhassa Yusuf u Züleyhâ ile devrin roman okuma ihtiyacını da büyük oranda giderecek kadar zengin bir gözlem getirmiştir (Onur, 1991: 18).

Bu çalışmada bu şahesere küçük de olsa bir katkıda bulunmak amacıyla eserdeki son 4235 beyitte yer alan Türkçe organ isimleriyle kurulan deyimler ele alınmıştır. Deyimler, tespit edilirken örnekleri Naci Onur tarafından hazırlanan ve 1991'de Akçağ Yayınları tarafından yayımlanan Yusuf u Züleyhâ adlı çalışmasından alındı. Deyimler alfabetik bir sıra ile verildi. Deyim başta koyu haliyle gösterilip hemen sağında deyim, TDK Türkçe Sözlük ve Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğü 1-2'den yararlanarak günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı, ardından deyim yer aldığı örnek beyit, örnek beyitin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı yapıldı ve sonra da parantez içinde beyitin beyit sayısı belirtilmiştir.

Organ adlarıyla kurulan deyimler üzerine geçmişten günümüze kadar çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birkaçını söyle sıralayabiliriz; Mehmet Fatih Kirişcioğlu tarafından "Mütercim Âsım Efendi'nin Kâmûs Tercümesi'ndeki Uzun İsimleri", Fatma Özkan "Somatik Deyimler", Emine Atmaca "Kazak Türkçesinde 'Göz' Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Yapı ve Anlam Özellikleri", Hatice Şahin "Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler" ve "Kaşarlı'dan Günümüze Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimler", Aysel Hüseynova "Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimlerin Karşılaştırılması (Azerbaycan - Özbek ve Türkiye Türkçesi)" gibi.

Yukarıda da görüldüğü üzere kitap, tez ve makale şeklinde günümüze kadar pek çok çalışma sıralanabilir. Bu çalışmanın da devamında yapılacak diğer dil bilimi çalışmalarına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

2. Deyimler

2.1. Ağız:

agız aç- (Ağız açmak) Konuşmak, söz söylemek üzere ağzını açmak: Evvelâ söğmege agız açtı “İlk önce sövmek için ağzını açtı; (ama) nasıl sövmek! gönlünden ateş saçtı” (383-4).

agzı tutul- (Ağzı tutulmak) Konuşamamak, dili tutulmak: Çün tamâm idi anda zevk-i sahîh / Agzı her nâkısın tutuldu sarîh “Ondan hakiki zevk tamam olduğu için her bayağı kimsenin açıkça ağzı tutuldu” (251-8).

bir ağızdan (Bir ağızdan) Birlikte, hep beraber, topluca: Yûsufa dil üşürdü avratlar / Bir ağızdan edip nasihatler “Kadınlar, bir ağızdan Yusuf’a nasihatler edip hep birlikte söylediler” (343-2).

2.2. Alın:

alnına yazıl- (Alnına yazılmak) Kaderinde olmak, mutlaka yaşayacak olmak: Çün yazılmıştı alnıma bu rakam “Bu yazı alnıma yazıldığı için...” (243-13).

2.3. Ayak

ayağı dâmene çek- (Ayağını eteğine çekmek) Bir köşeye çekilip sessiz sakin beklemek, uzak durmak: Çünkü cûş etti sarsar-ı endûh / Dâmene çek ayağı niteki kûh “Keder rüzgârı coştığı için (bir) dağ gibi ayağını eteğine çek (sessizce bekle)” (354-5).

ayağına baş koy- (Ayağına baş koymak) Tapınmak için önünde secdeye gitmek, secde etmek: Tîşe ile tırâş edip taşı / Nişe korsuz ayağına başı “Keserle taşı tıraş edip nasıl (olur da) ayağına baş koyarsınız?” (301-3).

ayağına gubâr degme- / erme- → aygına hâr degme- (Ayağına toz değmemek) En ufak bir eziyet çekmemek, zarar görmemek: Ne ayağıma hâr değmiş / Ne tenime gubâr değmiş idi “Ne ayağıma diken değmiş ne (de) tenime toz değmişti” (192-145). Ermesin nâzik ayağına gubâr “Ayağına diken (bile) değmesin” (208-3).

ayağına hâr degme- (Ayağına diken değmemek) En ufak bir eziyet çekmemek, zarar görmemek: Ne ayağıma hâr değmiş / Ne tenime gubâr değmiş idi “Ne ayağıma diken değmiş ne (de) tenime toz değmişti” (192-145)

ayağına yüz döse- (Ayağına yüz döşemek) Huzurunda aşırı saygıdan ötürü alçalarak yere kapanmak: İzzet edip ayağına düpdüz / Döşediler katife yerine yüz “İzzet edip ayağına kadife yerine yüz serdiler” (228-11).

ayağına yüz sür- (Ayağına yüz sürmek) Saygı, tazim vs. için ayağına kapanmak, secde eder vaziyette önünde eğilmek: Yüz sürer ayağına bahr-ı azîm “Büyük deniz ayağına yüz sürer” (165-15).

ayağını öp- (Ayağını öpmek) Uğruna toprak gibi alçalacak kadar sevgide, tazimde, saygıda bulunmak, ayaklarının altını öpmek: Tolunurken ol âfitâb gibi / Ayagın öpmedim rikâb gibi “O, güneş gibi dolanırken (bir) üzengi gibi (dahi olsa) ayağını öpemedim” (436-9).

ayağın kes- (Ayağını kesmek) Bir şeyi artık yapmaz olmak: Yeller esmekten ayagın kesti “Yeller esmekten ayağını kesti (artık esmez oldu)” (399-13).

2.4. Baş

baş aç- (Baş açmak) Bir iş yapmak üzere hazırlık yapmak: Çün çıkardı kilâhını ol şâh / Baş açup düştü şevki yoluna ol mâh “O ay (gibi güzel olan) şah, külâhını çıkarınca baş açıp arzusunun peşine düştü” (165-7).

baş eg- (Baş eğmek) Üstünlüğünü kabul etmek, buyruk altına girmek: Birisi baş egdi nitekim halka “Birisi, (tıpkı) halka gibi baş egdi” (299-12).

baş egme- (Baş eğmemek) Buyruk altına girmemek, alt olmayı kabullenmemek: ki felek secde etse ol melege / Hüsnü baş egmez idi feleğe “...ki o melege felek secde etse (de) güzelliği feleğe bağ eğmezdi” (257-13).

başı belâ gör- (Başı bela görmek) Başına bela gelmek, hoş olmayan durumlara maruz kalmak: Çok belâ gördü kahr ile başım “Başım, kahrıyla çok bela gördü” (423-3).

başına belâ getir- (Başına bela getirmek) Başına bela açmak, kötü durumlara düşürmek: Getirir bu belâyı başına “Bu belayı başına getirir” (348-14).

başı belâ (satın) al- [Başına bela (satın) almak] Başına bela almak, zor belalı duruma karşı karşıya gelmek: Başıma yok belâ satın aldım “Başıma olmayan bela satın aldım” (351-16).

başına ... gör- (Başı ... görmek) Başına bir şey gelmek, bir şeyle karşılaşmak: Anun için revân olur bu yaşım / Ki neler göre aşkın ile başım “Onun için akar bu yaşım ki aşkın yüzünden başıma neler geldi” (293-4).

başına kak- (Başına kakmak) Sitem yollu azarlamak: Yüzümü görmese başıma kakar “Yüzümü görmezse başıma kakar” (220-10).

başına toprak / hâk saç- / koy- (Başına toprak saçmak) Acı içinde kalıp yerden toprak alıp başına dökmek, koymak: Yazısı karadır deyip başa / Kara toprak saçıp döker taş “Yazısı karadır diye başa kara toprak saçıp döker taş” (209-3). Çün revân oldu şâdi şimşadı / Koydu toprak başına ol vâdi “Mutluluk şimşiri hemen uzaklaşıp gidince o vâdi başına toprak koydu” (233-3). Ağlayıp saçtı başına hâki “Ağlayıp başına toprak saçtı” (253-8).

başında ... ol- (Başında ... olmak) Aklında bir şey olmak, bir şeye sahip olmak: Dedi kim sana ağlarım ey yâr / Ki başında hevâ-yı aşkım var “Ey yâr, sana ağlarım ki benim aşk arzuma sahiptin, dedi” (291-13).

başına üş- (Başına üşüşmek) Toplu halde başına üşüşmek, toplanmak: Başına üşdü rûz-ı gavgası “Kavga günü başına üşüştü” (359-2).

baş(ını) taş(lar)a dög- [Baş(ını) taş(lar)a dövmek] Pişmanlık, acı, çaresizlik içinde kalıp ne yapacağını bilememek: Nice dögem gam ile taşlara baş “Gam ile başımı nasıl taşlara vurayım?” (383-7).

başı üzre tut- (Başı üzerinde tutmak) Çok değer verip önemsemek, el üstünde tutmak: Dilerem başın üzre tut anı “Onu başının üstünde tutmanı dilerim” (255-6).

baş ko- (Baş koymak) Bir şeyi yapmak üzere kendisini, adamak: Hatt-ı teslime baş ko hâme gibi / Dürmeye tâ yüzünü nâme gibi “Teslim hattına (yazısına) kalem gibi baş koy; ta ki mektup gibi yüzünü dürmesin (hoşnutsuz olmasın)” (344-7).

kuru baş (Kuru baş) Yalnız başına, bir başına, tek: Ki benim dahi olsa kardaşım / Tek mi kalırdı bu kuru başım “...ki benim de kardeşim olsaydı bu kuru başım tek mi kalırdı?” (409-11).

2.5. Bel:

bel bağla- (Bel bağlamak) Bir şeye, kimseye güvenmek, dayanmak: Gerçi gam ney gibi delerdi dilin / Sabra merdâne bağlamıştı belin “Gerçi gam ney gibi yüreğini delerdi; (ama) sabra mertçe bel bağlamıştı” (232-10). Sabr u takvâya her ki bağlaya bel / Ecrini sanma zâyî ede

celil “Her (kim) ki sabır ve takvaya bel bağlarsa sanma ki Celi (Allah) sevabını zayi eder” (423-5).

2.6. Parmak:

bir barmak (Bir parmak) Birazcık, bir parça: İlle yazılsa andan bir barmak / Kaleme bu kadar gelir ancak “İlle (de) biraz yazılacak olursa kaleme ancak bu kadar gelir” (1183-14). Her ki andan yer ise bir barmak “Her (kim) ki ondan bir parmak yerse...” (300-11).

2.7. Boyun:

boynuna sal- (Boynuna salmak) Görev olarak vermek, görevlendirmek: Piş-dest olalı melâhata ol / Heykeli saldı dahi boynuna ol “Güzelliğin eli altında olalı heykeli (yapmakta da) onu görevli kıldı” (218-7).

boynuna tavk ol- (Boynuna gerdanlık / kolye olmak) Bir şeyi yapmak zorunda hissetmek, sorumlu olmak: Bend-i fermânım ola boynuma tavk “Ferman bağım, boynuma gerdanlık / kolye olsun” (315-10).

boyun tut- → sîne tut-(Boyun tutmak) Boyun eğmek, razı olmak: Boynumu tuttum ana oldum esîr “Boyun tuttum, ona esir oldum” (243-12).

pinhânî “Onu, ciğerinin parçası gibi gizlice canında sakladı” (326-2).

2.8. Dil:

acı dil (Acı dil) Kötü, kaba, sert söz söyleyen: Acı dilden çü edeler merhem / Tatlı canından usanır âdem “Acı dilden merhem etseler insan tatlı canından usanır” (344-3).

dil aç- (Gönül açmak) Gönle ferahlık, huzur vermek: Aşktır dil açan hayâl ile *

dilde kal- (Dilde kalmak) Dilde anılır olmak, bahsedilmek, sözle yad edilmek: Nice zâlim ki bilmez idi âmân / Gitti bed-nâmı kaldı dilde hemân “Nice aman bilmez zalim, gitti (öldü); ama sadece kötü adı kaldı dillerde” (373-4).

dilden şeker nisâr et- → sözü şeker saç- (Dilden şeker saçmak) Güzel, gönül alıcı, hoş, tatlı sözler söylemek: Dilden ana şeker etti nisâr “Ona dilden şeker saçtı” (203-13).

dile al- (Dile almak) Söz söylemek, bahsetmek: Nutka gelmez ki nâtık ala dile “Konuşan, söz söylemez ki (ondan) bahsetsin” (221-3).

dili açıl- (Dili açılmak) Bir kimsenin ya da şeyin konuşmaya başlaması: Gonca dilteng iken açıldı dili “Goncanın yüreği daralmışken konuşmaya başladı” (211-2).

dilinde (ol) (Dilinde olmak) Anmak, bahsetmek: Gece gündüz dilinde nâm-ı azîz “Dilinde gece gündüz Aziz’in adı (vardı)” (212-9).

dilinden söyle- (Dilinden söylemek) Birisinin bizzat kendisinden duyulan sözü başkasına iletme, söylemek: Var dilimden nigâra söyle haber “Git, sevgiliye dilimden haber söyle (ağzımdan duyduğün haberi söyle)!” (287-2).

diline ... düş- (Gönlüne ...düşmek) Bir şeyden etkilenmek, onu içinde hissetmek: Düşe âşık diline âteş-i derd “Âşık gönlüne dert ateşi düşer” (269-2).

diline gel- (Diline gelmek) Söylemek üzere olmak, dilinin ucuna gelmek: Gelirdi bu arzu diline “Bu arzu dilinin ucuna gelirdi” (265-7).

diline ... ver- (Diline ... vermek) Bir şeyi dilemesini, istemesini, söylemesini sağlamak: Her kimin ki vere diline dilek “Her kimin ki dilek dilemesini sağlarsa...” (429-5).

dil üşür- (Dil üşüştürmek) Birçok kimse bir sözü aynı biçimde bir ağızdan söylemek: Yûsufa dil üşürdü avratlar / Bir ağızdan edip nasihatler “Kadınlar, bir ağızdan Yûsuf’a nasihatler edip hep birlikte söylediler” (343-2).

2.9. Diz:

diz çök- (Diz çökmek) Diz üstünde oturmak: Sebâk alırdı diz çöküp iblîs “İblîs, diz çöküp (ondan hile hususunda) ders alırdı” (195-7).

dizini dög- (Dizini döğmek) Pişmanlık içinde kalıp dövünmek, ah vah etmek: Geh dizini döğerdî geh yüzünü / Geh düşüp yitirdi kendözünü “Kâh dizini kâh yüzünü döğerdî kâh (yere) düşüp kendisini kaybederdi” (351-10).

dizi üstüne gel- (Dizi üstüne gelmek) Diz üstüne çökmek, diz çökmek: Geldi diz üstüne safâ ile / Rû-be-rû olmağa ol ay ile “O ay ile yüz yüze olmak için diz üstüne çöktü” (186-7).

2.10. El:

elde degil (Elde değil) Yapacak bir şey yok, mecbur, ister istemez: Nice etsin gönül çün elde degil “Elde değil, dönül ne yapsın?” (335-3).

elde kalma- (Elde kalmamak) Tükenmek, bitmek: Kalamdı elde sabır u dilde ferâğ “Elde sabır, dilde feragat kalmadı” (341-2).

elden git- (Elden gitmek) Kaybetmek, bir şeyden yoksun kalmak: Gitti elden çün ihîyâr ile hûş / Kaldılar cümle vâlih ü medhûş “İhtiyar ve aklı elden gidince hepsi şaşkın ve dehşete kapılmış bir hâlde kaldılar” (338-13).

elden uçur- (Elden uçurmak) Elinden kaçırmak, fırsatı kullanamamak: Serçe sanıp anı o bî-devlet / Uçurur elden eylemez rağbet “O talihsiz, onu serçe sanıp elinden kaçırdı, rağbet etmez” (254-2).

el eriş- (El verişmek) El tutuşmak, bir şeyi kabul etmek, razı olmak: Ki aceb ol sanem ne vakt erişe / Aklim alıp ne demde el verişe “O put (gibi güzel sevgili) ne zaman gelecek; aklimı alıp (da) ne zaman el verişecek?” (226-10).

elimde degil (Elimde değil) İradem dışında, gücüm yetmiyor: Dedi n'idem ki kâr elimde degil / Gitti sabr ihtiyâr elimde degil “Dedi ne yapayım ki iş elimde değil; sabır gitti, ihtiyar(im) elimde değil” (198-11).

elinden git- (Elinden gitmek) Kaybetmek, elinden kaçırmak: Tutup etegin anun ihtiyâr etmiş idim / Elimden ol dahi gitti çün ihtiyâr dirîğ “Onun eteğini tutmayı seçmişim; eyvah, o da elimden gitti ihtiyarım (iradem) gibi” (326-11).

eline gel- (Eline gelmek) Elde etmek, ele geçirmek: Neye sunsam elime gelmiştir “Neye uzatsam (uzattığım şey) elime gelmiştir” (231-9).

elin ele al- (Elini ele almak) Elinden tutmak: Ele alıp elin azîz annun / Katına girdiler züleyhânın “Aziz onun elinden tutup Züleyha'nın huzuruna çıktılar” (327-5).

eline ver- (Eline vermek) İsteddiğini vermek, teslim etmek, nasip etmek: Elime vermedi çün ol yâri / Elim ağıyara vermesin bârî “O yâri bana vermedi; bari elimi başkasına vermesin” (231-12).

elini cândan sil- (Elini candan silmek) Canından geçmek, ölümü göze almak: Aşk cândan elini silmektir “Aşk, canından geçmektir” (189-9).

el kes- (El kesmek) Vazgeçmek, bırakmak: Kesti cândan elin yıkıldı hemân “Canından geçip hemen (yere) yıkıldı” (339-14).

el uzat- (El uzatmak) Hakkı olmayanı almak üzere davranmak: El uzatmış dilemiş ol bed-hâh / Vaslının gencin açmağa nâ-gâh “O kötülük isteyen, kavuşma hazinemi ansısın açmaya niyetlenmiş” (328-1).

el yu- (El yıkamak) Bir şeyden vazgeçmek, işi oluruna bırakmak, el çekmek: Ol dem el yudu yüzü âbindan “O zaman edebinden (bile) geçti” (203-7). Benden el yudular kenîzelerim “Cariyelerim benden el çektiler” (210-1).

2.11. Gönül:

gönlü açıl- (Gönlü açılmak) Sıkıntısı gitmek, ferahlamak, rahatlamak: Gönlü açıldı oldu cânı ferah “Gönlü açıldı, cânı ferahladı” (222-6) ← cânı ferah ol-.

gönlüne gel- (Gönlüne gelmek) Aklına gelmek, düşünmek: Gönlüne geldi ki bu hayvânı / Etti ma'mûr emr-i subhânî “Bu hayvanı, Allah'ın emri mamur etti (diye) aklına geldi” (270-12).

gönlüne gelme- (Gönlüne gelmemek) Aklına, fikrine gelmemek, tahayyül etmemek: Pederi dedi yok buna imkân / Gelmessin gönlüne bu vehm ü gümân “Babası; buna imkân yok; gönlüne bu vehim ve şüphe gelmesin, dedi” (206-5).

gönlün egle- (Gönlünü eğlemek) Hoşça vakit geçirmek, eğlenmek, gönül eğlemek: Gönlün eglar idi lu' b u bâz ile “Oyun ve eğlence ile gönlünü eğlerdi” (266-6).

gönlünü al- (Gönlünü almak) Âşık etmek, kendisine bağlamak: Gönlün alan eger ferîşte ola / Zâtı envar ile sirişte ola “Gönlünü alan eğer melek olsa zâtı nurlar ile yoğrulmuş olmalı” (196-13).

gönlünü bağla- (Gönlünü bağlamak) Âşık olmak, tutulmak: Bağlayup gönlümü her ayından (2282-14).

gönlünü kilitle- (Gönlünü kilitlemek) Kalbini daraltmak, sıkmak, sıkıntı, gam, keder vermek: Yûsufun gönlünü kilitledi gam “Yusuf'un gönlünü kilitledi gam” (315-6).

gönlü ve gözü ...da kal- (Gözü ve gönlü ...da kalmak) Akli fikri birisinde kalmak, onu düşünmek: Kaldı gönlüm ile gözüm sende / Seni bilmen kaçan bulam ben de “Gönlüm ve aklım sende kaldı; ben seni ne zaman bulacağımı bilmem” (239-4).

gönlü virân (Gönlü viran) Üzgün, hâli perişan: Gönlü virân u gussası ma'mûr “Gönlü harap ve kederi mamur(dur)” (355-12).

gönül eğlencesi (Gönül eğlencesi) İnsanı eğlendiren şey ya da kimse: Gönül eğlencesi garîblerin “Gariplerin gönül eğlencesi” (357-14).

gönül râhatı (Gönül rahatlığı) Huzur, rahatlık: Gönlünün râhatı visâli idi “Huzurum, ona kavuşmaktı” (199-2).

gönül ver- (Gönül vermek) Âşık olmak, gönlünü kaptırmak: Aşkına cân ile gönül verdüm “Aşkına candan gönül verdim” (229-13). Ol zamândan ki vaslına erdi / Ana yüz cân ile gönül verdi “O zamandan beri ki kavuştu; yüz can ile ona gönül verdi” (236-8).

katı gönül (Katı gönül) Acımasız, taş kalpli: Ey dil dayanma ol sanemin katı gönlüne “Ey gönül, o put (gibi güzel yâr)un katı gönlüne güvenme” (288-3).

2.12. Göz:

gözden âb akıt- (Gözden yaş akıtmak) Ağlamak, gözyaşı dökmek: Gözden ana akıttım âbı “Ona ağladım” (436-14).

gözden kan akıt- (Gözden kan akıtmak) Kanlı gözyaşı akıtmak, içten, yürekten ağlamak, ağlamaktan gözleri kan çanağına dönmek: Yumadım gözden akıtıp kanı “Gözden kan akıtarak ben onu yıkamadım” (436-16).

göze göz (Göze göz) Göz göze, karşı karşıya: Yâri nerges gibi göze göz “Yâri nergis gibi gözgöze görsün” (283-15).

gözü çık- (Gözü çıkmak) Çok ağlamaktan ötürü gözlerin canlılığını yitirmesi (?): Ağlamaktan çıkar imiş gözü de / Nice kez kana gark olup idi yüzü de “Ağlamaktan gözü çıkarmış; nice kez yüz de kana bulanırmış” (253-11).

göz dik- (Göz dikmek) Ele geçirmek için plan yapmak; ilgisini başka yöne çevirmek: Âşıkâne yitirdi evvel özün / Sonra cânâna dikti cân gözün “Âşığa layık şekilde önce kendisini kaybetti; sonra can gözünü canana dikti” (259- 12).

gözüne görünme- (Gözüne görünmemek) Önemsememek, değer vermemek, gözünde olmamak: Çeşmi anun ki ola gevher-bâr / Görünür mü aceb gözüne nisâr “Onun ki gözü mücevher yüklü olsa (gözyaşı dolu olsa) (artık) bir şeyi saçmak onun gözünde olur mu (gözünde değerli olur mu)?” (235-16).

gözüne tar ol- (Gözüne dar olmak) Baktığı her şey, her yer kendisine sıkıntı vermek, gözüne karanlık görünmek: Mülk-i magrib gözüme tar oldu “Mağrip ülkesi gözüme dar oldu” (246-7).

gözüne tûş olma- (Gözüne denk gelmemek) Dikkat edilmemek, görülmemek: Kimse gavgâdan anı etmedi gûş / Hâli şefkat gözüne olmadı tûş “Kimse kavgadan ötürü onu duymadı; hâli şefkat gözüne rast gelmedi (şefkat edilmedi)” (382-15).

gözünü yum- (Gözünü yummak) Ölmek, ebedi uykuya dalmak: Gözünü yumdu çün cihândan o cân / Açtı hüsnü nikâbını cânân “O can, dünyadan göçünce canan güzelliğinin örtüsünü açtı” (201-11).

gözü ...dAn yumul- (Gözü ...dAn yumulmak) Artık yeni bir zamana, mekâna, ortama vs.ye geçmek, eskisinden sıyrılıp başka bir şeyle karşılaşmak: Âlem-i fâniden yumuldu gözü / Tahttan taytaya yöneldi yüzü “Fani âlemden çıktı; yüzü tahttan tahtaya döndü (öldü)” (434-13).

göz yaşı dök- (Gözyaşı dökmek) Ağlamak: Âh edip karşı vardı ayına / Gözyaşın döktü pâk pâyına “Ah edip ayına karşı vardı; temiz ayağına gözyaşını göktü” (210-6).

2.13. Kıl:

kılca kal- (Kıl kadar kalmak) Çok zayıflamak, kıl gibi ince olmak: Gam sözünden gelirdi cânı lebe / Kılca kalırdı tâ erince şebe “Gam sözüyle canı dudağına gelirdi; gece olana kadar kıl gibi (ince) olurdu” (360-13).

kıl ile bagla- (Kıl ile bağlamak) Ufak ve küçük şeyle elinde tutmak, zapt etmek: Bağlayam sandı tevseni kıl ile “Ağır ve sert başlı atı kıl ile bağlarım sandı” (194-8).

2.14. Kol:

kolunu boynuna as- (Kolunu boynuna asmak) Boynuna sarılıp kucaklamak, kolunu boynuna dolamak: Rahm edip gel kolunu boynuma as / Zahmden tâ ki boynum ola halâs “Merhamet edip (de) gel, kolunu boynuma dola; ta ki zahmetten kurtulayım” (322-16).

2.15. Kulak:

kulak ur- (Kulak vermek) Dikkatli bir şekilde dinlemek, kulak vermek: Urup ol tâsı tâs çınlar idi / Kulak urup o hâs dinler idi “Tasa vurunca tas inlerdi; o has (kişi) kulak verip tası dinlerdi” (412-15).

2.16. Öd:

ödü sıd- (Ödü parçalanmak) Çok korkmak, ödü kopmak: Ödü sıdsın ol âdemin sad-bâr “O adamın yüz kere ödü kopsun” (333-16).

2.17. Yürek:

odlu yürek (Ateşli yürek) Yüreği yanık, üzgün: Su saçılmağa odlu yüregine “Yanık yüregine su saçılmak iççin...” (344-14).

yüregine su saçıl- (Yüreğine su serpilmek) Ferahlatmak, rahatlatmak, yüreğin su serpmek: Su saçılmağa odlu yüregine “Yanık yüreğine su saçılmak için...” (344-14).

yüreği oyna- (Yüreği oynamak) Kalbi çarpmak, heyecan, korku vs.den ötürü kalbin hızlı hızlı atması, çarpması: Çün züleyhâ figânı cûş etti / Yüreği oynadı vü cûş etti “Züleyha figanı dinleyince kalbi çarptı ve coştı” (434-10).

2.18. Yüz:

ne yüz ile? (Hangi yüzle?) Ne münasebetle? Utanma sıkılma olmadan: Ne yüz ile ederiz ana nazar “Ne yüzle onun yüzüne bakacağız?” (415-2).

yüz âbı (Yüz suyu) Gurur, haysiyet, edep: Ol dem el yudu yüzü âbından “O zaman edebinden (bile) geçti” (203-7).

yüz aç- (Yüz açmak) Yüzündeki örtü, nikap vs.yi kaldırmak: Yûsuf’a dedi yüz açıp “Yüz açığ Yusuf’a dedi...” (302-2).

yüz bul- (Yüz bulmak) İlgi, alaka, yakınlık görmek: Ol katı yüzlü yüz bulurdu meger “Meğer o katı yüzlü yüz bulurdu” (185-4).

yüz çevir- (Yüz çevirmek) Yüz çevirmek, (savaşta) gerisi geriye kaçmak: Yüz çevirmez “Yüz çevirmez” (160-12). Yüzüne yüz kapı yapılırsa eger / Yüze yüz yüz çevirmez ehl-i basâr “Görüş ehli (basiretli) (kimse) yüzüne yüz kapı kapatılırsa (bile) yüz yüze (iken) yüz çevirmez (ilgisini kesmez)” (316-8). Yüz çevirme belâlı bülbülden “Belalı bülbülden yüz çevirme” (343-4).

yüz dönder- (Yüz döndürmek) İlgilenmemek, yüz çevirmek: Ne yer anılsa dönderirdi yüzü / Mısır anılsa şeker saçardı sözü “Nereden bahsedilse yüz çevirirdi; Mısır’dan bahsedildiğinde ise tatlı tatlı konuşurdu” (212-6).

yüz dur- (Yüz durmak) Karşı durmak, karşılık vermek: Durmaya yüz okusa nâme gibi “Mektup gibi okusa karşısında duramaz” (279-8).

yüz suyun hâke saç- (Yüz suyunu toprağa saçmak) Haysiyetini, şerefini beş paralık etmek, ayaklar altına almak: Halka bu râzı açma ey yûsuf / Yüz suyun hâke saçma ey yûsuf “Ey Yusuf, bu sırrı halka ifşa etme; yüz suyunu toprağa saçma!” (333-7).

yüz sür- (Yüz sürmek) Saygı amaçlı birisinin huzurunda secde eder gibi eğilmek, ayağına kapanmak; yüzünü değdirmek, sürmek: Gelip ol dâra yüz sürerler idi / Ka’be gibi tavaf ederler idi “Gelip o kapıya yüz sürerlerdi; Kâbe gibi tavaf ederlerdi” (172-9). Yârin ak boynuna yüzüm sürsem “Yârin ak boynuna yüzümü sürsem...” (265-6).

yüzü âbından el yu- (Yüz suyundan el çekmek) Gururundan, haysiyetinden geçmek, edebi bir tarafa bırakmak: Ol dem el yudu yüzü âbından “O zaman edebinden (bile) geçti” (203-7).

yüzü kalma- (Yüz kalmamak) Daha önce en az bir iki defa söz verip yerine getirmemiş/getirememiş olmaktır: Yüzleri kalmadı hacâletten / Sernigün oldular bu töhmetten “Utançtan ötürü yüzleri kalmadı; bu suçlamayla başlarını aşağı indirdiler (utandılar)” (411-9).

yüzüne açıl- (Yüzüne açılmak) Bir şeyle karşılaşmak, tesadüf etmek: Yüzme sathı açılır bahtın “Bahtın katılığı ile karşılaşırım” (383-8).

yüzüne gül- (Yüzüne gülmek) Dostça davranmak, iyi muamelede bulunma: Bir dem yüzüme gülmedin ey âfâtâb-ı baht “Ey baht güneşi, bir kez (olsun) yüzüme gülmedin” (215-13).

yüzüne kapı yapı- (Yüzüne kapı kapatılmak) Reddedilmek, geri çevrilmek: Yüzüne yüz kapı yapılırsa eger / Yüze yüz yüz çevirmez ehl-i basâr “Görüş ehli (basiretli) (kimse) yüzüne yüz kapı kapatılırsa (bile) yüz yüze (iken) yüz çevirmez (ilgisini kesmez)” (316-8).

yüzünü aç- (Yüzünü açmak) Ortaya çıkmak, belirtmek: Hod-nümâlıktan açmayam yüzümü "Gösterişle ortaya çıkmayacağım" (163-4).

yüzüne nigâh eyleme- (Yüzüne bakmamak) Önemsememek, görmezden gelmek: Eylemezse gönül yüzüne nigâh "Gönül, yüzüne bakmazsa..." (241-1). Bu anun için kılar figân ile âh / Ol bunun eylemez yüzüne nigâh "O bunun için ah ile feryat eder; bu onun yüzüne (bile) bakmaz" (334-12).

yüzünü dîvâra ur- (Yüzünü duvara vurmak) Pişman olmak, üzülmek: Urdu dîvâra zâr olup yüzünü "Ağlayıp yüzünü duvara vurdu" (191-8).

yüzünü ele al- (Yüzünü ele almak) Utanmayı, çekinmeyi bir tarafa bırakmak: Yüzün alıp eline bir gün o cân / Şevk ile oldu bağbâna revân "Bir gün o can, utanmayı bir tarafa bırakıp şevk ile bahçivana (doğru) yollandı" (303-8).

yüzü olma- (Yüz olmamak) Utanmak, yapmaya, etmeğe utanmak, cesareti olmamak, yüzü tutmamak: Çün azîzin söze yok idi yüzü "Aziz'in söz söylemeğe yüz olmadığı için..." (251-14).

yüzü siyâh ol- (Yüzü siyah olmak) Utanç duyulacak durumda, günahkâr olmak: Ağlamak ana yaraşır her gâh / Ki bulut gibi yüzü ola siyâh "Her an ağlamak ona yakışır ki bulut gibi yüzü kara olsun" (332-3).

yüzü ...A yönel- (Yüzü ...A yönelmek) Başka bir yere, şeye vs.ye yüz tutmak, yönelmek, bir şey yapmak üzere hareket etmek: Âlem-i fâniden yumuldu gözü / Tahttan taytaya yöneldi yüzü "Fani âlemden çıktı; yüzü tahttan tahtaya döndü (öldü)" (434-13).

yüz ver- (Yüz vermek) İgi, müsamaha, gereğinden fazla yakınlık göstermek: Yüz mü verirdi ana her meh-rû "Her (bir) ay yüzlü (güzel) ona yüz verir miydi?" (369-12).

yüz yere ko- (Yüzü yere koymak) Tövbe, istiğfar, af vs. dilenmek üzere yüzü yere koymak, secde etmek: Yüz yere kodu dedi yâ tevâb "Yüzünü yere bırakıp ya tövbeleri çokça kabul eden Allah, dedi" (163-3).

yüz yüze (Yüz yüze) Karşı karşıya: Yüzüne yüz kapı yapılsa eger / Yüze yüz yüz çevirmez: ehl-i basâr "Görüş ehli (basiretli) (kimse) yüzüne yüz kapı kapatılsa (bile) yüz yüze (iken) yüz çevirmez (ilgisini kesmez)" (316-8).

3. Sonuç

Deyimler, bir dilin söz varlığının en önemli öğeleri arasındadır. Deyimlerde hem biçim hem de kavram zellikleri bulunur. Dili konuşan toplumun maddi manevi kültürünü, algılama ve anlatma kabiliyetini, nükte eğilimini yansıtır. Türklerin konargöçer yaşamı da deyimlere yansımıştır. Buna bağlı olarak Türkçede, yapıcı eylem öbeğine (*yüzüne gül-* (*Yüzüne gülmek*), *ödü sîd-* (*Ödü parçalanmak*), *kulak ur-* (*Kulak vermek*) vb.) bağlı deyimlerin isim öbeği (*yüz yüze* (*Yüz yüze*), *acı dil* (*Acı dil*) vb.) biçimindekilere oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyhâ'sında deyim örneklerine bakıldığında oldukça fazla organ adı ile kurulmuş deyim olduğu tespit edilmiştir. Türkçe organ adlarıyla kurulan deyimler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş olup eserdeki deyimler alfabetik olarak sıralanmıştır. Eserde, organ adlarıyla kurulmuş deyimlerin toplam sayısı 117'dir. Bunlardan ağız organ ismiyle kurulan 3, alın 1, ayak 8, baş 17, bel 1, parmak 1, boyun 3, dil 12, diz 3, el 14, gönül 13, göz 11, kıl 2, kol 1, kulak 1, öd 1, yürek 3 ve yüz ile kurulan 24 tane deyim olduğu görülmüştür.

Taranan eserde, dilimizde eski çağlardan beri kullanılmakta olan anatomik isimlerden en çok ayak, baş, dil, gönül ve yüz organları ile kurulan deyimler fazladır. Diğer organ adlarıyla kurulan deyim sayısı daha azdır. Kavramlaştırma açısından genellemeye gidildiğinde, konuşma ve konuşamamayı ifade etmek için *ağız*; kader için *alın*; saygı, sevgi, secde, uzak durmak ve

zarardan korumak için *ayak*; bir iş yapmak üzere hazırlık yapmak, başına bela gelmek, azarlamak, acı çekmek, toplanmak, fedakârlık, yalnızlık, kafa doluluğu, buyruk altına girmek ve girmemek için *baş*; güvenmek için *bel*; küçük bir miktarı belirtmek için *parmak*; görev, sorumluluk, razı olmak için *boyun*; bahsetmek-bahsedilmek, iyi-kötü söz, huzur, etkilenmek ve istemek için *dil*; pişmanlık ve itaat etmek için *diz*; mecburiyet, kaybetmek-kazanmak, razı olmak, güçsüzlük, yardım, vaz geçmek, ölümü göze almak için *el*; rahatlamak, aklına gelmek ve gelmemek, eğlenmek, aşık etmek, aşık olmak, sıkıntı, keder, acımasız, huzur için *gönül*; ağlamak, karşı karşıya olmak, önemsememek, ölmek, yenilenmek için *göz*; çok zayıflamak ve küçük şeyle zapt etmek için *kıl*; kucaklamak için *kol*; dikkatli bir şekilde dinlemek için *kulak*; korkmak için *öd*; rahatlamak ve kalp çarpıntısı için *yürek*; gurur, edep, ilgi görmek ve görmemek, karşılık vermek, saygı, pişmanlık, dostça davranmak ve günahkâr olmak için yüz adlarından yararlanılmıştır. Türkçede bulunan sınırlı sayıdaki deyim, eserde de görüldüğü üzere daha çok soyut kavramı karşılayan sınırsız sayıda deyim yapı taşını oluşturmuştur.

Bu örnekler incelendiğinde deyimlerde kullanılan bazı organ isimlerinin yanındaki isim ya da fiillerin dilin değişken özelliğine bağlı olarak zamanla değiştiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda ilk unsurlardan Türkçe olanları yabancı olan kelimelerle de karşılanmıştır. Örnek olarak göz yerine ayın (*Âh edip karşı vardı ayına*) gibi. Deyimlerde kelimeler değişmez fakat bu eserde bunun dışına çıkıldığı görülmüştür.

Eserde tespit edilen birçok deyim *[acı dil (Acı dil), göze göz (Göze göz), gözü çık- (Gözü çıkmak), göz dik- (Göz dikmek), (yüz bul- (Yüz bulmak), yüz ver- (Yüz vermek), yüz yüze (Yüz yüze) Karşı karşıya]* hem biçim hem de anlamsal özellikler bakımından Türkiye Türkçesiyle aynı olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak deyimler (Eski Türkçe döneminden bu yana) için önceki dönemler de göz önünde bulundurulduğunda farklı dönemler ve coğrafyalarda olsa bile küçük değişiklikler dışında varlığını devam ettirdiği söylenebilir.

Kaynaklar

Akkuş, M. (2020). *Atasözleri ve Deyimler Üzerine İncelemeler (1. Baskı, s. 83-10)*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Aksoy, Ö. A. (1981). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. C. II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atmaca, E. (2009). Kazak Türkçesinde ‘Göz’ Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Yapı ve Anlam Özellikleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. IX/2, s. 19-35.

Emir, S. (1974). *Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Emir Yayıncılık.

Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayıncılık.

Hengirmen, M. (2011). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*. Ankara: Engin Yayıncılık.

Hüseynova, A. (2014). *Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimlerin Karşılaştırılması (Azerbaycan - Özbek ve Türkiye Türkçesi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

Kirişcioğlu, M. F. (1988). *Mütercim Âsım Efendi'nin Kâmûs Tercümesi'ndeki Uzuv İsimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Korkmaz, Z. (2017). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayıncılık.

Mengi, M. (2000). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi- Metinler)*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Onur, N. (1991). *Yusuf u Züleyhâ Hamdî*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Önler, Z. (1999). *Kutadgu Bilig'de Yer Alan Deyimler*. Türk Dilleri Araştırmaları, 9, 119-186.

Şahin, H. (2004). *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayıncılık.

Şahin, H. (2009). *Kaşarlı'dan Günümüze Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayıncılık.

Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı (1. Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstün, M. C. (2014). *Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Zelihâ Mesnevisi (Gramer – Metin – Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tez, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.